

Van praktijkvraagstuk naar praktijkproduct: Onbeschrijflijk – to the point

Schrijven is een belangrijke, maar complexe vaardigheid. Zelfs nu AI teksten voor je kan schrijven, is het van belang dat kinderen leren hoe zij in een tekst hun boodschap helder en doeltreffend kunnen opschrijven. Toch wordt het aanbieden van goed en uitdagend schrijfonderwijs, waardoor leerlingen plezier krijgen in het schrijven, als lastig ervaren door leraren. Om leraren hier een handje bij te helpen, is Onbeschrijflijk – to the point ontwikkeld.

door Kim Lijbers en Nanke Dokter

Van praktijkvraagstuk...

Binnen POINT073 leefde het vraagstuk rondom het aanbieden van uitdagend schrijfonderwijs ook. Wat helpt om uitdagend schrijfonderwijs in de klas te realiseren? Om een antwoord op dit vraagstuk te vinden hebben we gebruik gemaakt van de methodiek van werken in innovatieteams, ontwikkeld door lectoraat Goed leraarschap, Goed leiderschap. Deze methodiek biedt een ontwerpaanpak waarmee onderwijsprofessionals op een effectieve en efficiënte manier werken aan creatieve, *evidence informed* oplossingen voor complexe vraagstukken. De methodiek is gebaseerd op verschillende bestaande modellen, zoals Design Thinking for Educators, Scrum en netwerken. De deelnemers ontwerpen een praktische tool die bijdraagt aan de innovatie, en tegelijkertijd werken ze aan hun professionalisering. Innoveren in innovatieteams bestaat uit acht verschillende sessies die overeenkomen met de fases van *design thinking*. Die fases zijn: verkennen, verdiepen, focus, opties, prototype, experimenteren, evalueren en reflecteren.

Binnen POINT073 kwamen er in de eerste sessie van de innovatieteamaanpak verschillende thema's naar voren, zoals stimuleren van taalvaardigheid, eigenaarschap van hoogbegaafde leerlingen en professionele ruimte van leraren (waarmee de

tijd en ruimte wordt bedoeld die een leerkracht ervaart om met de leerlingen aan de slag te gaan). Vervolgens verdiepten we ons in deze thema's: wat is er bekend over creatief schrijven, uitdagende schrijfp opdrachten, eigenaarschap van de (hoogbegaafde) leerling en professionele ruimte van leraren? Hiervoor raadpleegden we niet alleen (wetenschappelijke) bronnen, maar namen we ook contact op met experts op dit gebied. Dit leidde tot veel informatie, die we allemaal verzamelden in een grote mindmap. Op basis van alle informatie werden ontwerpcriteria voor onze onderwijsverbetering bepaald. Daarna verzamelden we verschillende opties voor de vorm van het product. Directeuren van de verschillende deelnemende scholen werden uitgenodigd om de verschillende opties af te wegen. Waarin zien we kansen en waarin belemmeringen?

... naar praktijkproduct: Onbeschrijflijk – to the point

Het doorlopen van de methodiek innoveren in innovatieteams heeft uiteindelijk geresulteerd in het product Onbeschrijflijk – to the point. Onbeschrijflijk – to the point heeft als doel het stimuleren van de (creatieve) schrijfvaardigheid en hogere orde denkvaardigheden van leerlingen in de bovenbouw van het primair onderwijs. Onbeschrijflijk – to the point is dan ook bedoeld

voor deze leerlingen en de professionals die met hen werken. Het product is in het bijzonder ook geschikt voor (hoog)begaafde kinderen, omdat zij behoefte hebben aan uitdagende opdrachten die hun denkvermogen stimuleren. De inzet van hogere orde denkvaardigheden helpt hierbij. Daarnaast kan het product worden ingezet in de plusklas.

In september 2024 zijn de definitieve concept-kerndoelen voor Nederlands uitgegeven door de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). Deze kerndoelen zijn concreter dan de oude kerndoelen en bieden naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen. De opdrachtkaarten van Onbeschrijflijk – to the point sluiten aan bij deze nieuwe kerndoelen. Voor elke opdracht is bepaald aan welke kerndoelen er wordt gewerkt. Dit overzicht is te vinden op <https://onderwijsmaakjesamen.nl/onbeschrijflijk-matrix/>. Het inzicht in de verschillende kerndoelen helpt leraren om te bepalen welke lessen uit bijvoorbeeld de taalmethode vervangen kunnen worden door opdrachtkaarten van Onbeschrijflijk – to the point. Op deze manier kunnen de opdrachtkaarten een (vaste) plek krijgen in het reguliere lesaanbod en wordt het niet iets extra's waar leraren mee aan de slag moeten.

De handleiding van Onbeschrijflijk – to the point bevat de uitleg over het product. Daarnaast worden er zeven kennisthema's uitgelicht die aansluiten bij het product, namelijk werken aan kerndoelen van taal, schrijven met genres, hogere orde denkvaardigheden, creativiteit, goede feedback, (hoog)begaafdheid en verhalend ontwerp

als verbinder. Deze kennisthema's zijn *evidence based* en daarmee gebaseerd op (wetenschappelijke) literatuur.

Fasenmodel Onbeschrijflijk – to the point

In de handleiding staat ook een didactisch model beschreven waarin de fases van het schrijfproces worden toegelicht. Dit didactische model is speciaal ontwikkeld voor het product en is gebaseerd op het vijfphasenmodel van Hoogeveen en het didactische model van Suzanne van Norden. Elke activiteit is opgedeeld in vier fases: voorschrijven, schrijven, 'to the point' en reflectiefase. Bij de eerste fase oriënteren de leerlingen zich op het onderwerp. Het schrijven start pas als duidelijk is waar over kan worden geschreven. Het is de voorbereidende fase, waarbij leerlingen nadenken over het doel van de tekst en hoe ze dat doel het beste kunnen overbrengen. Als leerlingen weten hoe ze de inhoud willen overbrengen, kan fase twee starten: de fase van het daadwerkelijke schrijven. De leerling zet de tekst op papier en reflecteert tijdens het schrijven voortdurend of wat er staat ook is wat hij wil zeggen. De leraar kijkt mee en geeft hulp waar nodig. Deze fase kan ook goed samen worden gedaan doordat leerlingen direct met elkaar in gesprek kunnen over wat bijvoorbeeld de beste formulering is. Fase drie is de fase van het reviseren: eerste versies van een tekst worden gelezen door proeflezers en met de gekregen feedback kan de tekst worden verbeterd. Deze fase heet in het product 'To the point'. De laatste fase is de reflectiefase. In het product zitten hulpkaarten voor de leraar en voor de leer-

ling. Hierop staan reflectievragen, waarmee ze kunnen terugblikken op het schrijfproces. Leerlingen leren, door te reflecteren, over hoe ze schrijven en wat ze kunnen doen om nog beter te gaan schrijven. Leraren helpen de leerlingen met reflecteren door vragen te stellen over het schrijfproces; deze vragen staan op hun hulpkaart.

Werken met opdrachtkaarten

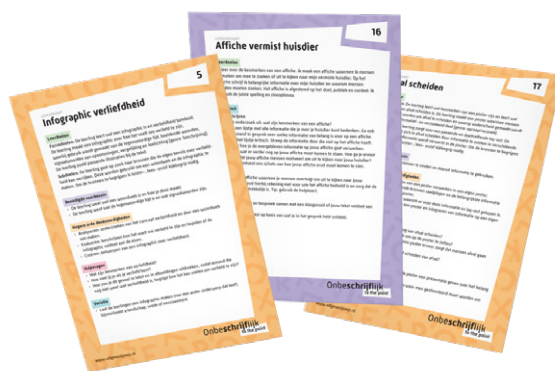
Naast de handleiding en de hulpkaarten bestaat het product uit meer dan veertig opdrachtenkaarten. De ene kant van de kaart is bedoeld voor de leraar en geeft inzicht in de leerdoelen waaraan wordt gewerkt, welke voorkennis er nodig is en aan welke hogere orde denkvaardigheden er wordt gewerkt bij de inzet van de opdracht. De hulpvragen die op de kaart staan, geven handvatten om passende vragen te stellen waarmee de leerlingen op weg kunnen worden geholpen. Tot slot wordt er op de kaart ook een suggestie gegeven voor hoe de opdracht op een andere manier kan worden ingezet in de klas. De andere kant van de kaart is bedoeld voor de leerling. Op deze kant staan ook de leerdoelen waaraan er wordt gewerkt, maar anders geformuleerd. Verder wordt de schrijfactiviteit beschreven, waarin de fases van het didactisch model terugkomen. Op deze manier weet de leerling precies welke stappen doorlopen moeten worden om tot de tekst te komen.

De opdrachten van Onbeschrijflijk – to the point zijn zo ontwikkeld dat leerlingen zelf aan de slag kunnen met het uitvoeren van de opdrachten. Volledig zelfstandig met de opdrachten aan de slag te gaan is daarentegen niet de meest optimale manier om met het product te werken. In de leidraad *Effectieve aanpakken in het taalonderwijs* staat aanbevolen dat leerlingen schrijven na het lezen van een tekst, omdat schrijven het leesbegrip ondersteunt en omdat lezen en schrijven vaardigheden zijn die sterk met elkaar samenhangen. Daarnaast helpt het bespreken en reflecteren op teksten leerlingen om beter te schrijven. Belangrijk is ook dat lezen en schrijven betekenisvol is: leerlingen zijn beter gemotiveerd als kennisopbouw en taalonderwijs met elkaar zijn verbonden. Door eerst met elkaar in gesprek te gaan over het onderwerp op de opdrachtkaart krijgen de leerlingen een beeld van het onderwerp waarover moet worden geschreven en dat helpt hen bij het op papier zetten van de tekst. Interactie is altijd een kernactiviteit bij taal en daarom wordt er op elke opdrachtkaart op aangestuurd om deze interactie te realiseren.

Een voorbeeld

Een voorbeeld van een opdracht uit Onbeschrijflijk – to the point is het maken van een infographic over verliefdheid. Bij deze opdrachtkaart krijgt de leerling tijdens het 'voorschrijven' de

opdracht te onderzoeken wat een infographic is en hoe het voelt om verliefd te zijn. Dat doet de leerling door een woordweb te maken dat vanuit verschillende bronnen wordt gevuld. De leerling kan een gesprek met iemand hebben of verschillende (online) bronnen raadplegen. De bedoeling van de infographic is dat er informatie in staat over verliefdheid, zodat iemand die nog niet weet wat verliefdheid betekent hier een beeld van krijgt. Bij het leerdoel wordt duidelijk aan welke eisen de opdracht moet voldoen, bijvoorbeeld schrijven in de tegenwoordige tijd, gebruikmaken van beeldende woorden en signaalwoorden die een opsomming aangeven. De opdracht sluit aan bij het genre 'beschrijving'. In deze opdracht wordt gewerkt aan de hogere orde denkvaardigheden analyseren, evalueren en creëren. Er wordt gewerkt aan 'analyseren' doordat de leerling onderzoekt wat verliefdheid inhoudt en dit verwerkt in het woordweb. Door allerlei woorden over verliefdheid te verzamelen, wordt geanalyseerd wat er allemaal bij dit concept hoort. Er wordt gewerkt aan 'evalueren' doordat een leerling nagaat in hoeverre alle onderdelen van een infographic goed zijn verwerkt in het eindproduct en of verliefdheid goed beschreven is. Tot slot komt 'creëren' terug, doordat de leerling zelf een infographic ontwerpt en vormgeeft en de verzamelde informatie uit de fase 'voorschrijven' op eigen wijze verwerkt in de infographic tijdens de fase 'schrijven'. Leraren stimuleren het proces van de leerling door hulpvragen te stellen, zoals 'Wat zijn volgens jou kenmerken van verliefdheid? Hoe voel jij je als je verliefd bent? Hoe zou je dit gevoel in tekst en afbeeldingen uitdrukken, zodat iemand die nog niet weet wat verliefdheid is begrijpt hoe het kan voelen om verliefd te zijn?'

Als de infographic klaar is, komt de fase 'to the point': het moment waarop de puntjes op de i worden gezet. Dat gebeurt door een klasgenoot feedback te vragen aan de hand van de van tevoren vastgestelde eisen. Mocht het thema 'verliefdheid' niet passen bij de groep, dan kan de leraar ervoor kiezen om niet een infographic over verliefdheid te laten maken, maar over een ander thema dat leeft in de groep. Denk bijvoorbeeld aan vriendschap, vrede of eenzaamheid.

Onbeschrijflijk – to the point en de plusklas

Voor in plusklassen of als verbinder van alle opdrachtkaarten zitten er drie ‘verhalend ontwerp’-kaarten in het product. Eén kaart gaat over personages, één over spanningsbogen in een verhaal en één over verhaallijnen. Bij verhalend ontwerpen werken leerlingen een thema in de klas uit door middel van een verhaal waarbij ze actief meedoen, meebeslissen en zelfontdekkend leren. Veel hoogbegaafde leerlingen vinden het fijn om eigen keuzes te mogen maken bij wat ze moeten doen in de klas en deze kaarten spelen daarop in. Ook zorgen de verhalend ontwerp-kaarten ervoor dat de losse opdrachtkaarten meer tot een samenhangend geheel worden, omdat de verhaallijn kan worden gevuld met de opdrachtkaarten die passen in het verhaal. Zo kan de kaart over het weerbericht inzicht geven over het klimaat van een andere wereld, als het verhaal daarover gaat.

Conclusie

De onderwijsonderzoekswerkplaats POINT073 heeft vanuit een eigen praktijkvraagstuk een product ontwikkeld waar andere leraren en hun leerlingen ook mee geholpen kunnen zijn. Het gebruiken van de materialen geeft leraren gerichte handvatten om met de hele klas te werken aan schrijfvaardigheid, maar ook om individuele (hoogbegaafde) leerlingen meer uit te dagen bij het schrijven van een tekst. Hoogbegaafde leerlingen krijgen door het werken met de kaarten uit ons product de kans om hun hogere orde denkvaardigheden verder te ontwikkelen en met plezier aan hun eigen taalvaardigheid te werken. ■

Onderzoekswerkplaats POINT073

De deelnemers van POINT073 hebben, in samenwerking met Onderwijs Maak Je Samen (OMJS), het product ‘Onbeschrijflijk – to the point’ ontwikkeld. Binnen POINT073 werken leerkrachten, pabodocenten, studenten en onderzoekers samen rondom het thema (hoog)begaafdheid. De onderwijspraktijk wordt verbonden met wetenschappelijk onderzoek. Binnen de regio Den Bosch namen leerkrachten van twaalf verschillende scholen en drie schoolbesturen deel aan POINT073. De betrokken deelnemers kwamen gedurende drie jaar maandelijks bij elkaar. De onderzoeksresultaten van de binnen POINT073 uitgevoerde onderzoeken bieden inzichten en praktische handvatten voor scholen om leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid beter te signaleren en te begeleiden. Kijk voor meer informatie op www.point013.nl.

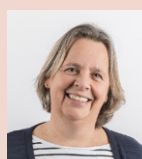
Referenties

- Heldens, H., & Ros, A. (2021). *Samen innoveren in een innovatieteam: Een ontwerpaanpak voor innoveren*. Katern. Platform Samen Onderzoeken en Platform Samen Opleiden & Professionaliseren.
- Hoogeveen, M. (1993). *Writing with peer response using genre knowledge: a classroom intervention study* (dissertatie). University of Twente.
- Houtveen, T., Gijssels, M., Kunst, J., Kunst, M., & Staijen, B. (2025). *Betekenisvol en functioneel taalonderwijs in groep 3-8: effectieve aanpakken in het taalonderwijs. Weten wat werkt en waarom*. Leidraad. NRO.
- SLO (2024). *Definitieve conceptkerndoelen Nederlands*. Amersfoort.
- Van Norden, S. (2024). *Iedereen kan leren schrijven*. Uitgeverij Coutinho.

Over de auteurs:

Kim Lijbers is onderzoeker en coördinator bij onderwijs-onderzoekswerkplaats POINT en leerkracht bij ATO-scholenkring.

Nanke Dokter is associate lector en taaldocent bij Fontys Educatie en is als onderzoeker verbonden aan onderwijsonderzoekswerkplaats POINT.